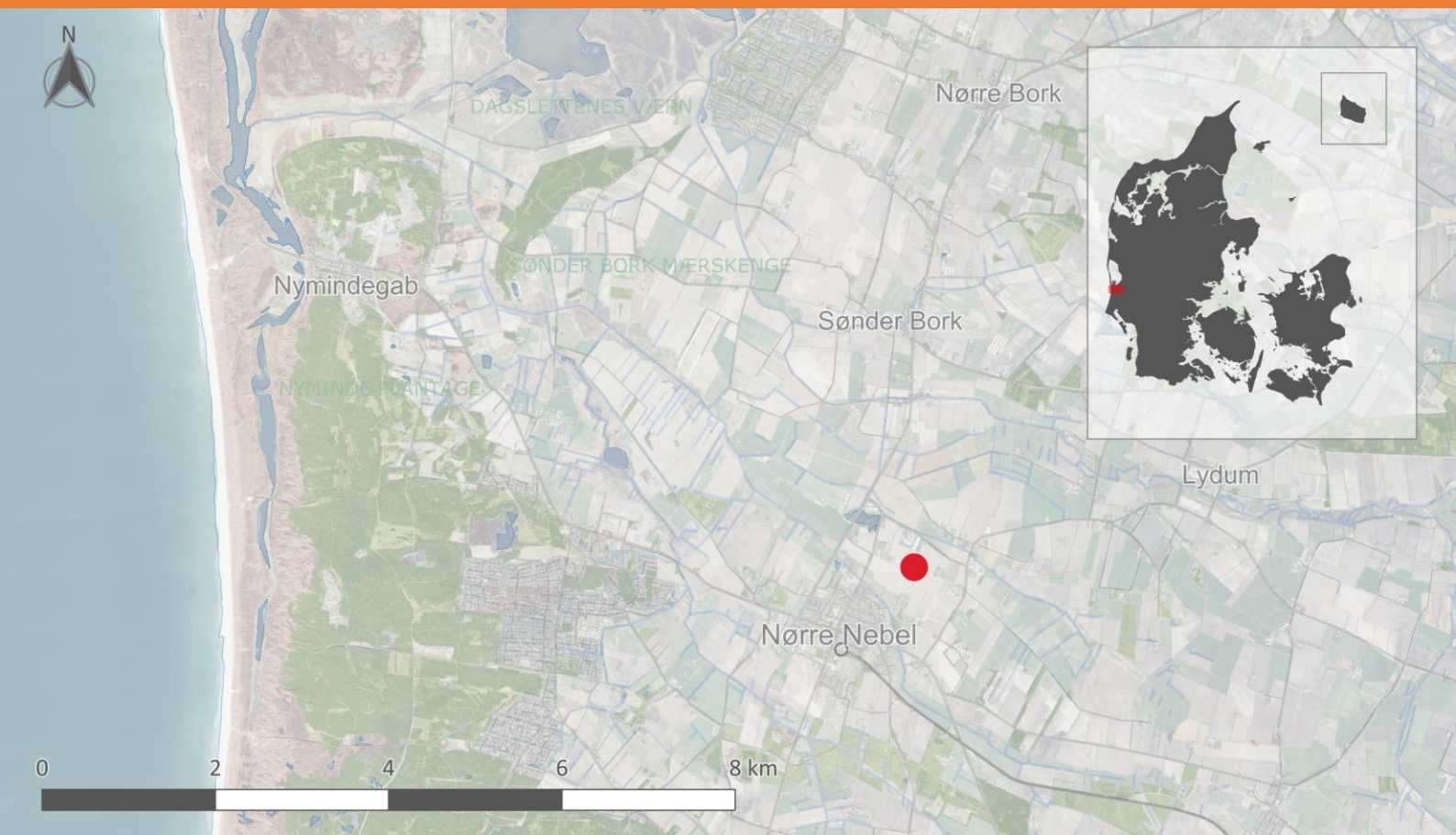


ARV 586, Vadsgård (FHM 4296/4145)



Dendrokronologisk undersøgelse af brøndtømmer fra Vadsgård, Nørre Nebel

Jonas Ogdal Jensen, cand. scient.

Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum

Nr. 1 • 2023

ARV 586, Vadsgård (FHM 4296/4145)

Dendrokronologisk undersøgelse af brøndtømmer fra Vadsgård, Nørre Nebel

Jonas Ogdal Jensen, cand. scient.

Indledning

Den 15.12.2022 blev 3 træprøver fra lokaliteten ARV 586*, Vadsgård indleveret til dendrokronologisk vurdering og evt. dateringsforsøg. Prøverne er udtaget af arkæologer ved ARKVEST – Arkæologi Vestjylland – og efterfølgende undersøgt af cand.scient. Jonas Ogdal Jensen på Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum.

I det følgende gennemgås de undersøgte prøver. Dateringsdiagrammet (**Figur 1**) og undersøgelsens katalog (**Tabel B2**) sammenfatter resultaterne. Yderligere information om dendrokronologi kan findes i metodebeskrivelsen i rapportens bilag og på museets hjemmeside.

Undersøgelse

De indleverede prøver stammer fra tre brønde, der formodes at stamme fra ældre vikingetid og middelalder.

Prøverne er af egetræ (*Quercus* sp.), og de er alle velegnede til dendrokronologisk dateringsforsøg (se **Tabel B1** i bilag).

Alle prøver er dateret.

PRØVEGENNEMGANG

X4, Brønd A1

Eg. Pæl? Udspaltet.

Prøven indeholder 111 årringe, hvor den yngste årring markerer overgangen fra kerne- til splintved.

Prøvens yngste bevarede årring er dannet i 782 e.Kr.

Prøven stammer fra et træ, der er fældet **ca. 802 e.Kr.**

X7, Brønd A2

Eg. Stolpe? Halvtømmer, delvist kantet.

Prøven indeholder 131 årringe, hvor den yngste årring markerer overgangen fra kerne- til splintved.

Prøvens yngste bevarede årring er dannet i 1077 e.Kr.

Prøven stammer fra et træ, der er fældet **ca. 1097 e.Kr.**

*ARV 586, Vadsgård. Nørre Nebel sogn, Vester Horne herred, tidl. Ribe amt. Sted nr. 190709-38.
UTM: 456356.8 / 6182462.4 zone 32.

X16, Brønd A12

Eg. Planke? Spejkløvet.

Prøven indeholder 198 årringe, kun i kerneved.

Prøvens yngste bevarede årring er dannet i 1192 e.Kr.

Prøven stammer fra et træ, der er fældet efter 1207 e.Kr.

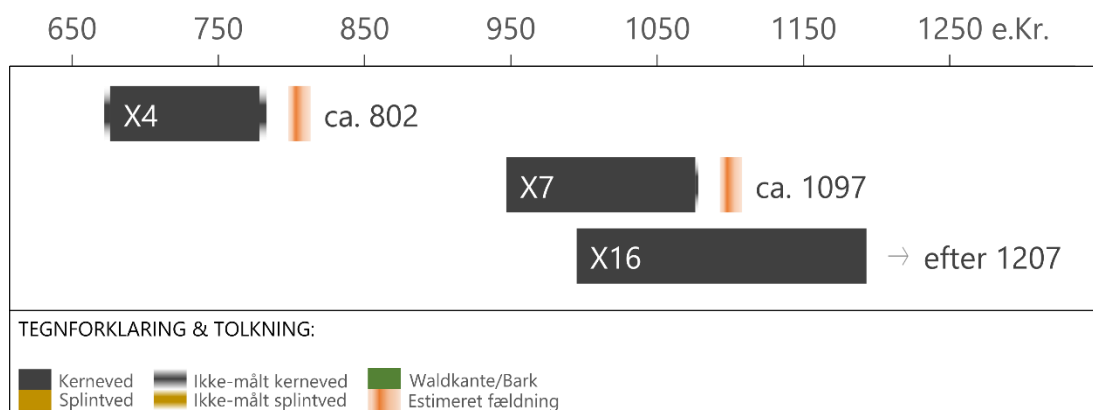
KRYDSATERING

Åringskurverne for de tre prøver kan dateres enkeltvis mod grundkurver og lokalitetskurver fra Jylland. To prøver, X7 & X16, krydsdaterer med hinanden, og er sammenregnet til en middelkurve (7VSGM001) på 246 år, der dækker perioden 947 – 1192 e.Kr.

SAMMENFATNING & TOLKNING

De tre daterede prøver kommer fra tre forskellige brønde. Hvis det formodes, at træprøverne ikke repræsenterer genbrugt tømmer eller reparationer, peger dateringerne på, at brøndene er anlagt på forskellige tidspunkter.

De daterede prøvers tidsmæssige placering kan ses i dateringsdiagrammet (Figur 1). Statistiske værdier vedrørende dateringerne kan ses i Tabel B3 i bilag. Prøverne er dateret ved hjælp af referencemateriale fra Danmark. Visse kurver er stillet til rådighed af Dendrokronologisk Laboratorium på Nationalmuseet og A. Daly fra dendro.dk. Information om de enkelte prøver og de udarbejdede undersøgelser kan findes i kataloget i rapportens bilag (Tabel B2).



Figur 1: Dateringsdiagram for ARV 586, Vadsgård. Undersøgelsens dateringer placeret på en tidsskala med angivelse af årringssekvensernes længde og konstateret kerneved, splintved, waldkante osv. De beregnede fældningstidspunkter for de undersøgte prøver er noteret i forlængelse af hver prøves årringssekvens. Fældningstidspunkterne er beregnet vha. splintstatistikker (se evt. Metodebeskrivelse i rapportens bilag); for egetræ 20 [-5+10] årringe i splintved; for fyrretræ 65 [-25+25] årringe i splintved. For prøver med waldkante/bark er det absolutte fældningstidspunkt noteret.

Litteratur

Baillie, M., og Jonathan Pilcher. 1973. "A simple cross-dating program for tree-ring research". *Tree-Ring Bull* 38:35–43.

English Heritage. 2004. *Dendrochronology: Guidelines on Producing and Interpreting Dendrochronological Dates*. [London]: English Heritage.

Munro, Martin A. R. 1984. "An Improved Algorithm for Crossdating Tree-Ring Series". *Tree-Ring Bulletin*.

Bilag

Vurdering af prøvemateriale

NR.	TRÆART	ANTAL ÅRR. (CA.)	BEMÆRKNINGER	DENDRO . EGNET
X4	Quercus	80	Brønd. A1. Pæl? Udspaltet.	Ja
X7	Quercus	100	Brønd. A2. Stolpe? Halvtømmer, delvist kantet. Tæt ved marv. Splint?	Ja
X16	Quercus	>100	Brønd. A12. Planke? Spejlkløvet.	Ja

Tabel B1: Vurdering af prøvemateriale: Det estimerede antal årringe for de undersøgte prøver. Bemærkninger omkring prøverne, fx hvorvidt de indeholder træets marv, splintved og bark, eller om årringenes vækst er atypisk, samt en vurdering af prøvernes dateringspotentiale (hvorvidt de er egnet til dendrokronologisk datering).

Katalog over prøvemateriale

NR.	PRØVE ID	MÅLTE ÅRR. (I ALT / S)	IKKE MÅLTE ÅRR. (START / H / S)	MARV	SLUT -RING	DATERING	FÆLDNING
X4	7VSG001A	102 /	4 / 5 /	?	H/S	672 - 782	ca. 802 [-5/+10]
X7	7VSG0029	129 /	/ 2 /	<5cm	H/S	947 - 1077	ca. 1097 [-5/+10]
X16	7VSG003A	198 /	/ /	>5cm	H	995 - 1192	efter 1207

Tabel B2: Information om de undersøgte prøver: Prøve ID = prøvenummer i laboratoriet. H = kerneved. S = splintved. Marv = angivelse af om prøven indeholder marv, eller en bedømmelse af afstanden til marven, hvis ikke den er tilstede. Slutring = angivelse af om prøvens yngste årring befinder sig i kerneved (H), splintved (S), markerer overgangen mellem kerne- og splintved (H/S), eller om prøven har waldkante/bark bevaret (WK/B). Datering = årstallene for årringsdannelsen af prøvens ældste og yngste årring. Fældningstidspunkt = hvis prøven indeholder waldkante/bark angives året, hvor træet, som prøven stammer fra, er fældet, ellers angives det beregnede fældningstidspunkt for træet, som prøven stammer fra (beregnet på baggrund af splintstatistik, jf. metodebeskrivelsen).

Statistiske værdier

REFERENCE	BESKRIVELSE	START	SLUT	7VSG001A	7VSG0029	7VSG003A	7VSGM001
				676	947	995	947
				777	1075	1192	1192
9I456785	Vestdanmark indexeret. NM	109 f.Kr.	1986 e.Kr.	5,6	4,9	6,2	8,0
9M40010	Danmark/Jylland Nov 97. NM	109 f.Kr.	1986 e.Kr.	5,4	4,9	5,8	7,7
7GHVM007	Gl. Hviding ASR 440 (tidl. W277X7).	590 e.Kr.	827 e.Kr.	6,1			
6HO3M003	Horsens HOM 604 (tidl. W445X3).	912 e.Kr.	1206 e.Kr.		4,8	5,9	8,0
6SEJM007	Sejssnævringen SIM 8/2000 (tidl. W2086X7).	932 e.Kr.	1206 e.Kr.		5,9	4,1	6,8

Tabel B3: Absolut datering. Kolonner til højre angiver t-værdier for krydsdatering af undersøgelsens middelkurver/årringskurver med grund- og referencekurver for Danmark/Skandinavien. Tabellens nederste rækker viser de benyttede referencekurver. Eventuelle kilder til referencekurver er angivet i referencebeskrivelsen (f.eks. NM = Nationalmuseet).

Metodebeskrivelse

Et tværsnit på prøverne præpareres vha. barberblad. Prøverne gennemses i stereolup med op til 40X forstørrelse, og antallet af årringe estimeres. Det undersøges desuden om prøverne indeholder fx træets marv, uregelmæssig årringsvækst, splintved (træets yderste årringe) og bark. På baggrund af gennemsynet (og evt. antallet af prøver), vurderes det, hvorvidt den enkelte prøve er egnet til dendrokronologisk datering. Egnede prøver præpareres yderligere vha. barberblade. Efterfølgende måles årringenes bredder kronologisk fra inderste (ældste) til yderste (yngste) årring. Målingerne, kaldet årringskurver, udføres på en LINTAB 4 tree-ring measuring device (RINNTECH, Heidelberg, Germany) med en målepræcision på 1/100 mm. Hver prøve måles typisk to steder, og der sammenregnes en gennemsnitskurve heraf. Prøvernes gennemsnitskurver sammenlignes indbyrdes, og er der tilstrækkelig stor overensstemmelse mellem dem, kan det fastslås, at prøverne krydsdaterer (dvs. et antal årringe i de respektive prøver er dannet samtidig). Der udregnes typisk en middelkurve (gennemsnitskurve) af prøver der krydsdaterer, hvorefter denne kurve sammenlignes med opbyggede referencekurver (grundkurver) for at opnå en absolut datering af prøvematerialet (English Heritage 2004). Alle undersøgelser af overensstemmelsen (korrelationen) mellem årringskurver, middelkurver og referencekurver sker både visuelt og statistik vha. softwareprogrammet TSAPWin (Time Series Analysis Program v.4). Der benyttes *t*-værdier som statistisk parameter for korrelationen, hvor værdier over 3,5 indikerer et muligt match (Baillie og Pilcher 1973; Munro 1984). Hvorvidt en årringskurve kan dateres, afhænger af overensstemmelsen mellem prøve og referencer samt årringskurvens kontekst (fx det samlede antal årringe i kurven og antallet af prøver, der indgår i kurven).

Dendrokronologi daterer årringsdannelsen, og altså ikke hvilket år en given trækonstruktion/genstand har været opført eller benyttet. Indeholder prøvematerialet træets *waldkante* (den sidst dannede årring i træets levetid, årringen umiddelbart under barken) kan der dog gives en nøjagtig datering af fældningsåret (endda sæson). For prøver, der indeholder splintved, kan træets fældningstidspunkt beregnes på baggrund af en splintstatistik; ved egetræer i Danmark benyttes et estimat på 20 [-5, +10] årringe i splintved. For unge egetræer under 70 år benyttes et lavere estimat på 15 [-5, +10]. For fyrretræ er estimatet 65 [-25, +25] årringe i splintved. For prøver, der kun indeholder kerneved, kan det tidligst mulige fældningstidspunkt udelukkende angives.



Rapporterne fra Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum fremlægger resultater i forbindelse med specialundersøgelser af arkæologisk genstandsmateriale.

Hovedvægten er lagt på undersøgelser med en naturvidenskabelig tilgangsvinkel. Heriblandt kan nævnes arkæobotaniske undersøgelser, vedanatomiske undersøgelser, antropologiske undersøgelser af skeletter samt zooarkæologiske undersøgelser.

Der optræder også andre typer dokumentationsfremlæggelser, som f.eks. besigtigelse af marinarkæologiske lokaliteter og metodebeskrivelser af konserveringsteknik karakter.

Alle rapporter kan downloades fra Moesgaard Museums hjemmeside.
Eftertryk med kildeangivelse tilladt.